

Spannmålssvinnet och inflationen

I ovanstående kommentar tar Ramsay Tainsh upp problemet med svinnet i hanteringen av spannmål och andra livsmedel i främst u-länderna. Problemet är enligt Tainsh viktigt av två anledningar. Den ena är att svinnet drastiskt reducerar tillgången på livsmedel i länder där 100-tals miljoner människor lider av svält, fel- och undernäring. Den andra anledningen är att spannmålssvinnet är "den främsta orsaken till den internationella inflationen". Ur försörjningssynpunkt för u-länderna är svinnet otvetydigt ett stort problem; så långt kan man hålla med Tainsh. Däremot kan man omöjligt instämma i propån att världsinflationen skulle vara betingad av spannmålssvinnet.

Först frågan om svinnet och u-ländernas försörjningssituation. Med åberopande av egna och andras undersökningar hävdar Tainsh att det svinn och förstörelse av spannmål som förekommer mellan skörd och konsumtion i u-länderna uppgår till mellan 30 och 60 procent. På den punkten tror jag Tainsh har rätt, men därav följer inte automatiskt slutsatsen att en reduktion av svinnet är det bästa (billigaste) sättet att lösa livsmedelsproblemet. Svinnet och förstörelsen beror på bristande lagrings-, transport- och distributionsanordningar. Sådana anordningar kostar pengar; precis som det kostar pengar att höja (brutto)produktiviteten i jordbruket genom ökade insatser av kapital i form av maskiner, konstbevattning och gödsel. Den relevanta frågan är således om det på marginalen är billigare att öka nettoproduktionen med en given mängd genom minskat svinn eller genom att höja bruttoproduktiviteten.

Flertalet u-länder har som vi vet satsat mest på att försöka öka bruttoproduktiviteten. Främst genom införandet av högavkastande grödor i kombination med ökade kapitalinsatser (den s k gröna revolutionen). Är då inriktningen av den faktiska politiken resultatet av undersökningar som visar att ökad kapitalintensitet är det samhällsekonomiskt billigaste sättet att öka nettoproduktionen? Förmodligen inte, inriktningen är nog oftast mer politiskt än ekonomiskt betingad. Flertalet av de svältdrabbade u-länderna styrs av korrumperade och handlings-svaga konservativa regeringar vars främsta, om inte enda, mål är att slå vakt om den rådande inkomst- och för-

mögenhetsfördelningen. Den gröna revolutionens inte alltför grandiosa frukter har enligt en närmast enig expertis hittills uteslutande skördats av de stora kapitalstarka jordägarna medan de små jordägarnas, arrendatorernas och de jordlösas lott många gånger försämrats även i absolut mening [Griffin 1972; Brown 1970]. Samtidigt är det tänkbart att investeringar i "alternativet" minskat svinn inte är möjliga utan betydande ingrepp i den rådande sociala och ekonomiska strukturen i jordbruket i de berörda länderna. "Minskat svinn" kan därför, för de styrande grupperna, vara ett politiskt ointressant sätt att tackla livsmedelsproblemen, precis på samma sätt som *direkta* agrar- och jordreformer är det; reformer som förmodligen är en nödvändig, om än inte tillräcklig förutsättning för att lösa livsmedelsproblemet i stora delar av tredje världen. Men hur som helst, det är en sak att antyda att investeringar i minskat svinn *är* det (ekonomiskt) bästa sättet att öka livsmedelstillgången i u-länderna, och en annan sak att anföra argument och uppgifter som styrker propäerna. Det är synd att Tainsh, som förmodligen besitter stora kunskaper om Indien med fler u-länders jordbruk, inte försöker sig på en sådan "bevisföring".

Vidare frågan om svinnets inverkan på inflationen. Vad Tainsh hävdar är att 1) svinnet i spannmålshanteringen i u-länderna reducerat utbudet och därigenom medfört kraftigt höjda spannmålspriser som i sin tur 2) orsakat den "internationella inflationen". Båda leden i denna tankekedja, som den utvecklats av Tainsh, torde vara felaktiga. För att svinnet ska kunna tillmätas något förklaringsvärde till de höjda världsmarknadspriserna på spannmål måste svinnet ha ökat drastiskt just 1972—1974, de år då spannmålspriserna råkade i höjden. Och sedan minskat lika drastiskt 1975, då spannmålspriserna återgick till den relativt stabila och låga nivå som rådde mellan 1960 och mitten av 1972. Det är nog ytterst svårt att påvisa ett sådant samband mellan graden av svinn och höga spannmålspriser. Däremot kan man tänka sig att det existerar ett relativt sett kausalt samband i andra riktningen och med omvänt förtecken, dvs att svinnet tenderar att minska i perioder med höga spannmålspriser. Anledningen skulle vara att vid högre

spannmålspriser blir det lönsamt att kosta på bättre lagrings-, transport- och distributionsanordningar. På så sätt kan förekomsten av svinn, paradoxalt nog, verka stabiliserande på spannmålspriserna.

De verkliga orsakerna till de höga världsmarknadspriserna på spannmål de senaste åren står således att finna på andra plan. I botten ligger naturligtvis det faktum att skörden (bruttoproduktionen) samtidigt slog fel i stora delar av världen under två på varandra tätt följande år (1972 och 1974). Båda dessa år föll den globala spannmålsproduktionen i absoluta tal (3,3 resp 4,5 procent) vilket inte hänt tidigare under efterkrigstiden. Produktionsminskningen medförde att tidigare ackumulerade reserver, som normalt uppgått till 20 procent av årsproduktionen, fick tas i anspråk och 1974 hade lagren reducerats till mindre än 6 procent. I avsaknad av större "buffertlager" måste anpassningen till det mindre utbudet ske via högre priser som minskar efterfrågan. Att sedan just världsmarknadspriserna på spannmål steg så våldsamt under dessa år beror på de system med *varierande* skatter och subventioner på spannmålsprodukter som i-länderna har infört i syfte att stabilisera de interna konsumentpriserna på livsmedel. De subventionerade priserna gör att konsumenterna i i-länderna inte får kännning av den tilltagande bristen på spannmål i världen utan upprätthåller sin konsumtion oförändrad. Detta medför i sin tur att så gott som hela anpassningsbördan vältras över på u-länderna: genom högre priser pressas de minst betalningskraftiga ut från världsmarknaden — med svält som följd [Svedberg 1975].

Det andra ledet i Tainsh' propå är att de höga spannmålspriserna (orsaken oaktad) 1972—1974 ligger bakom de senaste årens kraftiga inflation i västvärlden. Höjt pris på en vara (i detta fall spannmål) kan i princip påverka inflationstakten, mätt i något lämpligt prisindex, på fem olika sätt: 1) Direkt genom att varan i fråga finns med i prisindexet, 2) indirekt genom att varan ingår som insats i andra varor som finns med i indexet, 3) genom att utlösa prishöjningar i "kompensationssyfte", 4) genom att påverka konsumtionsmönstret och 5) genom att inkomsteffekten av prisförändringarna på varan och de varor den ingår i, påverkar efterfrågan på alla varor och tjänster.

Beroende på vilket index man väljer för att mäta den "internationella infla-

tionen" blir den direkta och indirekta inflationseffekten av höjda spannmålspriser större eller mindre. Väljer man det av FN redovisade "världshandelsprisindex" framstår de höjda spannmålspriserna onekligen som inflationsskapande. "Food items", till större delen bestående av spannmål och spannmålsprodukter, svarar för ca 15 procent av världshandeln [UN 1972]. En genomsnittlig ökning av priserna på "food items" med 100 procent, en siffra som ungefär speglar situationen 1974, innebär således i sig en ökning av världshandelsprisindex med ungefär 15 procent. Väljer man däremot ett vägt genomsnitt av t ex i-ländernas konsumentprisindex (som inkluderar skatter och subventioner), vilket är det gängse sättet att mäta den "internationella inflationen", blir spannmålsprisernas bidrag till den uppmätta inflationen mycket litet eller inget alls. Om man däremot väljer nationella index som exkluderar skatter och subventioner (t ex det svenska nettoprisindex) blir effekten likartad, om än mindre, än i fallet med världshandelsprisindex. Spannmålsprisernas direkta och indirekta bidrag till inflationen är således i mångt och mycket en fråga om vilket index man väljer som måttstock.

Men det är inte i första hand spannmålsprisernas direkta och indirekta inflationseffekt Tainsh uppehåller sig vid. Hans huvudsakliga argument går ut på att det är "kompensationseffekterna" som är avgörande. Främst vill han lasta oljeprishöjningarna och "kolarbetarnas lönekrav" på de höjda spannmålspriserna. Att oljeländernas övergång från en "fri konkurrenssprissättning" till monopolprissättning skulle bero på höjda livsmedelspriser är onekligen en tanke, men i sak helt verklighetsfrämmande. De oljeproducerande ländernas ansträngningar att öka kontrollen och ägandet av produktions- och distributionsapparaten, och därmed möjligheten att påverka priset på oljan, började redan 1960 med bildandet av OPEC. Men det var inte förrän i början på 70-talet som produktionstekniken och övrig know-how i oljebranschen hade spritts utanför de stora oljebolagen (the seven sisters) i en omfattning som möjliggjorde självständig produktion och prissättning i u-länderna. Denna spridning av kunskan, tillsammans med viktiga politiska omvälvningar i främst Libyen och Algeriet, var de viktigaste förklaringarna till övergången till monopolprissättningen av oljan 1973. I den mån de senare kraven

från OPEC om fortsatta prishöjningar har motiverats av stigande spannmålspriser på världsmarknaden är detta av helt underordnad betydelse.

När det gäller lönekraven från kolgruvarbetarna och övriga löntagare har dessa naturligtvis påverkats av den kraftiga inflationen i allmänhet. Men, och det är viktigt, höjda spannmålspriser på världsmarknaden har som påtalats ovan, inte tillåtit slå igenom i höjda konsumentpriser på livsmedel i i-länderna. Därför har heller inte spannmålspriserna på världsmarknaden påverkat lönekraven i någon betydande omfattning.

För det fjärde, prisökningar på en vara medför normalt en omfördelning av konsumenternas inköp vilket kan påverka prisnivån. Varor som är substitut till den vara som ökar i pris efterfrågas mera och tenderar att öka i pris (åtminstone på kort sikt). Varor som är komplement till varan i fråga efterfrågas mindre och tenderar att minska i pris. Beroende på förekomsten av substitut och komplement och vissa korselasticiteters storlek blir nettoeffekten (på prisnivån) positiv eller negativ och av olika storlek i olika fall. När det gäller spannmål och spannmålsprodukter, som har få substitut (det finns knappast några livsmedel som inte är baserade på spannmål) och få komplement är det dock troligt att nettoeffekten på prisnivån, oavsett tecknet, är relativt obetydlig.

Slutligen inkomsteffekten; från oljekrisens glansdagar minns vi argumentet att de höga oljepriserna skulle verka deflationistiskt: eftersom vi efter prishöjningarna tvingas anslå en större del av vår inkomst till att betala oljan blir det mindre inkomster över till annan konsumtion. Det betyder minskad efterfrågan på varor och tjänster överhuvudtaget och därav deflationistiska impulser. I princip skulle kraftigt höjda livs-

medelspriser ha en likartad effekt. Precis som olja är spannmål en "stor" konsumtionsvara med få substitut vilket gör den mycket prisokänslig. Men eftersom *konsumentpriset* på spannmål och spannmålsprodukter inte påverkats nämnvärt av de höjda världsmarknadspriserna är det svårt att göra kvantitativa utsagor om deflationseffektens storlek. I princip beror den på hur, och i vilken utsträckning, livsmedelssubventionerna finansieras i den statliga budgeten.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Tainsh förmodligen har rätt i sin antydan att investeringar i minskat spannmålssvinn vore det samhällsekonomiskt bästa sättet att tackla livsmedelsproblemet i flertalet u-länder, men tyvärr har han inte anfört några argument eller fakta som styrker denna propå. Där emot har han definitivt fjärrat sig från verkligheten när han påstår att spannmålssvinnet skulle förklara den "internationella inflationen". Höjda spannmålspriser, p g a felsegna skördar, kan om man mäter inflationen med världshandelsprisindex, förklara en inte obetydlig del av den totala inflationen, men det är någonting helt annat än det Tainsh hävdar.

Fil kand Peter Svedberg
Stockholms Universitet

Referenser

- Brown, L., [1970], *Seeds of Change: The Green Revolution and Development in the 70's*, Preagers Publishers Inc.
- Griffin, K., [1972], *The Green Revolution; an Economic Analysis*, Geneva: United Nations.
- Svedberg, P., [1975], "Livsmedelskrisen och i-ländernas kostvanor", *Ekonomisk Debatt*, årg 3 nr 3
- UN, [1972], *Handbook of International Trade and Development Statistics*, New York: United Nations